

Катарина МИТРОВИЋ

ЕКОНОМСКЕ ПРИЛИКЕ У ОПАТИЈИ СВЕТОГ ЂОРЂА КОД ПЕРАСТА С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА *SERVITIUM COMMUNE* (14. И 15. СТОЛЕЋЕ)

Кључне речи: апостолска комора, *servitium commune*, такса за именовање, пет малих служби, которска епископија, опатија Светог Ђорђа, годишњи приходи, коменда, статутарне одредбе, црквени поседи

Полазећи од става да *нема ничега штио цркви више шкоди него ка-
да сѣарање о душама преузму недостојни прелати*, Четврти латерански сабор је 1215. године донео одлуку према којој су епископи и опати у дијецезама и опатијама директно зависним од Свете столице били обавезни да поднесу молбу како би их папа потврдио на дотичном положају.¹ У складу са таквим стремљењима, почетком 13. века од архиепископа, епископа и опата чија је инвеститура зависила од папе захтевано је да приликом именовања или потврде положаја уплате извесну новчану суму. Од времена папе Александра IV (1254-1261) одређена сума је истим поводом уплаћивана и кардиналском колегијуму, а од 1263. године и службеницима Курије. Тако је настала новчана обавеза позната под називом *servitium commune* („заједничка служба“), коју су сви новоизабрани архиепископи, епископи и опати плаћали апостолској комори за своју инвеституру.² Пре него што би од папе добили булу о именовању или потврди положаја прелати су се јавно обавезивали, лично или преко својих прокуратора, да ће у одређеном року у целости уплатити *servitium commune*. Висина таксе износила је трећину годишњих прихода дотичне дијецезе или опатије и уплаћивала се само једном, приликом прелатовог ступања на дужност. Обавезе плаћања ове таксе били су ослобођени са-

¹ *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio XXII*, ed. J. D. Mansi, Venetiis 1778, col. 1014-1015.

² P. M. Baumgarten, *Untersuchungen und Urkunden über die Camera Collegii Cardinalium für die Zeit von 1295 bis 1437*, Leipzig 1898, LXXXIV-LXXXVII; A Gottlob, *Servitientaxe im 13. Jahrhundert*, Stuttgart 1903, 14-17.

мо епископи и опати у дијецезама и опатијама чији годишњи приходи нису прелазили 100 форинти, што би значило да је најнижа уплаћена сума износила $33 \frac{1}{3}$ форинте. Висина таксе била је подложна променама у зависности од тога да ли су годишњи приходи дијецезе или манастира расли или опадали. Висину *servitium*-а одређивали су колектори апостолске коморе, али је задатак могао бити поверен и епископима или опатима из суседних дијецеза и опатија. У документима апостолске коморе, уз новчани износ таксе, редовно се наводи и формула *secundum communem extimationem*, чиме се наглашавало да је такса праведно одмерена. Половина *servitium*-а уплаћивана је апостолској комори, док је остатак суме следовао кардиналском колегијуму. Поред плаћања *servitium commune* новоименовани прелати су били у обавези да подмире и пет *servitia minuta*, тзв. „малих служби“ изражених у новчаним износима, од којих су четири одлазиле папским службеницима, док је једна припадала особљу кардиналског колегијума.³ Папе су на праву именовања опата инсистирале само у случајевима када се радило о богатим и утицајним опатијама.⁴

Епископ или опат који из било ког разлога не би платио таксу сматран је кривоклетником, те су му у том смислу претиле казне екскомуникације, суспензије и интердикта. У случају изненадне смрти епископа или опата, његов наследник је на себе прихватао обавезу да намири преостали дуг и уплати *servitium commune* за властито именовање. Сабор у Констанци (1414-1418) је донео одлуку да се новоименовани прелати ослободе обавезе измирења дугова својих претходника на име *servitium*-а.⁵

Документација о наведеним новчаним обавезама чува се у оквиру серије *Obligaciones et solutiones* фонда *Camerae apostolicae* (најстарији записи потичу из 1295. године) при Ватиканском тајном архиву и од великог је значаја за праћење економских прилика у појединим дијецезама и опатијама. Ови прецизно датовани документи доносе обиље веродостојних података о личностима које се у њима помињу, тако да често доприносе решавању хронолошких и просопографских недоумица везаних за поједине прелате, а у њима се могу пронаћи и подаци од ширег

³ *Monumenta Croatica Vaticana, Camera apostolica 1 (1299-1560)*, edd. J. Barbariћ, J. Kolanović, A. Lukinović, J. Marković, Zagreb – Rim 1996, 18-19 (предговор др Ј. Барбарића) (= *MCVI*) 15-16.

⁴ Примера ради, папа Александар V (1409-1410) је за себе задржао право именовања опата само у опатијама чији је годишњи приход премашивао 100 торинских ливри, док је папа Мартин V (1417-1431) наставио да именује опате само у оним опатијама које су непосредно биле потчињене Светој столици и чији су се приходи кретали изнад 60 торинских ливри годишње, *MCVI*, 18-19.

⁵ *Ibid.*, 17; О сабору у Констанци v. L. Ropes Loomis, *The Council of Constance*, edd. J. H. Mundy, K. Wood, Columbia Records of Civilization 63, New York 1961.

значаја који у многoмe прeвaзилaзe оквирe црквeнe истoријe. У нeкoликo дoкумeнтa овe сeријe пoмeнутa јe oпaтијa Свeтoг Ђорђa прeд Пeрaстoм. Овaј рaд прeдстaвљa пoкушaј дa сe нa oснoву тих пoдaтaкa oсвeтлe извeснe нeпoзнaницe из истoријe oпaтијe кoјa прeдстaвљa јeдaн oд симбoлa Бoкe Кoтoрскe.

*

Опaтију Свeтoг Ђорђa код Пeрaстa oснoвaли су бeнeдиктинци у нeпoзнaтo дoбa. Мaнaстир сe у извoримa први пут пoмињe у испрaви oд 19. јунa 1166. гoдинe. Тoг дaнa јe кoтoрски eпискoп Мaјo, уз пoмoћ албaнскoг, дривaстинскoг и улцињскoг eпискoп, a oсвeтиo три oлтaрa у нoвoсaгрaђeнoј цркви Свeтoг Трипунa. Мeђу присутним звaничницимa, прeдстaвницимa свeтoвних влaсти и oпaтимa углeдних oпaтијa сa пoдручјa Зeтскoг примoрјa и сeврнe Албaнијe нaвeдeн јe и *Johannes Abbas Sancti Georgii*.⁶ Смaтрa сe дa јe кoтoрскa кoмуна имaлa пaтронaтскo прaвo нaд oпaтијoм Свeтoг Ђорђa oд 1247. гoдинe, кaдa јe 12. сeптeмбрa кoтoрски eпискoп Дeoдaт, нa мoлбу кaпитoлa Свeтoг Трипунa, читaвe кoтoрскe oпштинe и oпaтa Ђорђa oсвeтиo мaнaстирску цркву нa *хвaлу Бoђу и слaву Мaрији и свeћим мучeницимa Абдoну и Сeнeну*, чијe мoшти пoчивaју у oпaтији, у врeмe пaпe Иноћeнтијa IV и крaљa Урoшa I.⁷ Oд тoг врeмeнa oпaти Свeтoг Ђорђa чeстo су пoстaјaли духoвници пoрeклoм из знaмeнитих кoтoрских плeмићких пoрoдицa.⁸ Нaјкaснијe oд врeмeнa eпискoпa Мeлицијaкe oпaту Свeтoг Ђорђa припaдaлa јe и чaст дa у кoтoрскoј кaтeдрaли служи литургију нa прaзник прeнoсa мoштију свeтoг Трифунa (13. јaнуaр).⁹

O мaнaстирскoј имoвини су сe стaрaли пoкyрaтoри кoјe јe бирaлa кoтoрскa oпштинa. Чини сe дa су сe oпaти Свeтoг Ђорђa упуштaли у извeснe нeдoзвoљeнe eкoнoмскe трaнсaкцијe кoјe су билe нa штeту мaнaстирскe имoвинe. O тoмe свeдoчи oдлукa o зaбрaни дaвaњa нoвцa нa вeрeсију oпaту Мaтeју и другим мoнaсимa, a у вeзи сa пaрницaмa oпaтијe, кaо и зaбрaнa дaвaњa нoвцa у зaлoг нa мoнaшкe oдoрe. Oсим тoгa, никo нијe смeo дa oд oпaтa и мoнaхa кyпyјe мaнaстирску зeмљy и винoгрaдe. Грaђaнимa кoји би сe oгрeшили o oвe зaбрaнe зaпрeћeнo јe oдyзимaњeм нa тaкaв нaчин стeчeнe дoбити и eкoмyникaцијoм. Oдлукy су у oктoбрy 1229. гoдинe дoнeли кoтoрски eпискoп Влaсијe сa aрхиђaкoнoм Трифу-

⁶ D. Farlati, *Illyricum sacrum VI*, Venetiis 1800, 433 (= Farlati, *IS VI*); T. Smičiklas, *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae II*, Zagrabiae 1904, 102 (№ 98) (= Smičiklas, *CD*).

⁷ Farlati, *IS VI*, 439; Smičiklas, *CD IV*, Zagrabiae 1906, 326-327 (№ 289).

⁸ P. Butorac, *Kulturna povijest grada Perasta*, Gospa od Škrpjela, Perast 1999, 133-134.

⁹ Farlati, *IS VI*, 444.

ном и осталим каноникима, градске судије и племићи.¹⁰ Которско веће је у јуну 1318. године донело одлуку да се опату Светог Ђорђа без одобрења прокуратора које је одредила општина не сме ништа позајмљивати, нити му се сме плаћати земљарина (*agraticum*) од винограда ни станарина (*casaticum*) од куће.¹¹

У документацији апостолске коморе *servitium commune* опатије Светог Ђорђа први пут се помиње 1353. године. Дана 3. априла те године опат Тома се у Авињону обавезао да ће на празник рођења светог Јована Крститеља (24. јуни) уплатити целокупну суму у износу од 35 златних форинти на име *servitium*-а као и *иџей уобичајених служби*.¹² Овај податак упућује на закључак да су средином 14. столећа годишњи приходи опатије Светог Ђорђа износили око 105 златних форинти, што значи да су били већи од прихода которске дијецезе. Наиме, према подацима апостолске коморе которским епископима друге четвртине 14. столећа била је омогућена *promotio gratis propter paupertatem*, што би значило да је епископија била изразито сиромашна, односно да њени годишњи приходи нису прелазили сто златних форинти.¹³ Наведени документи су за сада једини извор који спомиње опата Тому, о чијој личности није ништа друго познато.¹⁴

Опат Тома је по свој прилици убрзо умро можда и не преузевши бригу о манастиру, будући да је папа Иноћентије VI већ 7. јула 1354. године за новог опата Светог Ђорђа именовао Паскала,¹⁵ у чије се врлине уверио захваљујући изјавама поузданих сведока, како би *сиречиио да манастир иџрии ииџеиџе услед дугог одсуства ойаиџа*. Папа је о свом избору обавестио которског епископа и опатију Светог Ђорђа.¹⁶ Сутрадан, 8. јула папа је допустио новоименованом опату да га његов исповедник разреши греха.¹⁷ Већ 16. септембра исте 1354. године опат Паскал се обаве-

¹⁰ Farlati, *IS VI*, 439; Smičiklas, *CD III*, Zagrabiae 1905, 313-314 (№ 279).

¹¹ *Statuta et leges civitatis Cathari*, Venetiis 1616, 159 (cap. 285) (= *Statuta Cathari*). Cfr. P. Butorac, *Opatija sv. Jurja kod Perasta*, Gospa od Škrpjela, Perast 1999², 13 (= Butorac, *Opatija sv. Jurja*).

¹² *MCVI*, 125 (№ 175); 146 (№ 227).

¹³ К. Митровић, *Servitium commune у Коџорској еџискоџији у 14. и 15. веку*, Историјски часопис 54 (2007) 103-104 (=Митровић, *Servitium commune у Коџорској еџискоџији*).

¹⁴ Тома није био познат П. Буторцу који је сматрао да између Бонавентуре (умро око 1350) и Паскала није било других опата, Butorac, *Opatija Sv. Jurja*, 19, 101.

¹⁵ П. Буторац наводи да је Паскал претходно био опат бенедиктинског манастира Светог Павла у Которској епископији, Butorac, *Opatija sv. Jurja*, 19.

¹⁶ A. Theiner, *Vetera monumenta Slavorum Meridionalium I*, Romae 1863, 232- 233 (№ 312) (= Theiner, *Mon. Slav. Merid. I*).

¹⁷ Smičiklas, *CD XII*, Zagrabiae 1914, 247 (№ 187).

зао да на име *servitium*-а плати $66 \frac{2}{3}$ златних форинти као и пет малих служби. Половину суме опат је требало да плати на празник светог Михила (29. септембар), а остатак износа у исти дан наредне године.¹⁸

Из ових докумената произилази да су се приходи опатије Светог Ђорђа у року од годину дана удвостручили, тј. да су 1354. године износили око 200 златних форинти, што ни у ком случају није реално. Помен опата Томе сам по себи доводи до одређених недоумица. Будући да Иноћентије VI у були о Паскаловом именовању истиче да је манастир Светог Ђорђа остао упражњен услед смрти опата Бонавентуре, намеће се логичан закључак да поменути Тома никада није дошао на чело опатије Светог Ђорђа. Можда је у питању била прерана смрт или неки други непознати разлог. Службеници коморе су по свој прилици паушално одредили висину износа на који се Тома обавезао, вероватно имајући у виду материјалне прилике у Которској епископији у то време. Када се папа Иноћентије VI лично постарао да се прилике у опатији Светог Ђорђа среде на општу добробит, начињен је педантнији преглед њених прихода, сходно чему је одмерена сума од $66 \frac{2}{3}$ златних форинти. Вероватно су већ у то време Светом Ђорђу припадала села Пераст, Стрп, Липци, Костањница, Већебрдо и Ђурићи од којих су убирани приходи у износу од око 200 златних форинти годишње.¹⁹ Поред тога, которска општина је 31. јануара 1350. године донела одлуку да се превоз (*perregium*) преко теснаца Вериге препусти опатији Светог Ђорђа у нади да ће тако бити успостављено више реда. Приходи од те делатности припадали су манастиру, као и половина казне у износу од пет иперпера за оне који би повредили манастирско право организовања превоза.²⁰

Опат Паскал је умро крајем 1361. или првих месеци 1362. године. Иноћентије VI се 23. маја 1362. обратио которском епископу Домнију II са молбом да се ближе обавести о личности извесног Николе, бенедиктинца из опатије Свете Марије на Локруму, кога је папа имао у виду као потенцијалног кандидата за опата Светог Ђорђа.²¹ Чини се да је манастир упркос папиним настојањима неколико година био лишен старешинства,²² будући да се нови опат Јован у изворима први пут помиње тек 1368. године, када се 9. јула обавезао да ће на име *servitium*-а платити $66 \frac{2}{3}$ златних форинти и пет малих служби на празник светог Јована Крститеља. Како је некадашњи опат Паскал преминуо не намирив-

¹⁸ *MCVI*, 127 (№ 181); 147-148 (№ 230); 153-154 (№ 245).

¹⁹ Butorac, *Opatica sv. Jurja*, 29-30.

²⁰ *Statuta Cathari*, 205 (cap. 373).

²¹ Theiner, *Mon. Slav. Merid. I*, 245-246 (№ 337).

²² Томе је свакако допринела и смена на папском престолу. Наиме, Иноћентије VI је умро већ 12. септембра 1362. Нови папа постао је Урбан V (1362-1370).

ши своје обавезе према апостолској комори, Јован је признао ово дуговање уз обавезу да га у целости намири (66 $\frac{2}{3}$ златних форинти и пет малих служби) о празнику светог Јована Крститеља наредне године.²³

Јован је по свој прилици умро првих месеци 1372, што произилази из писма Гргура XI упућеног љешком епископу Доминику 17. јула те године. Папа је опатију Светог Ђорђа *auctoritate apostolica* дао у коменду епископу Доминику са свим припадајућим правима и приходима, како духовним тако и материјалним, да њима слободно располаже уз забрану отуђивања манастирске имовине. Осим тога, био је дужан да се стара о унапређењу божанског култа и да настоји да се број монаха у манастиру не смањује.²⁴ Доминика је у једном тренутку из непознатог разлога из љешке дијецезе изгнао барски архиепископ.²⁵ Овом приликом опатија Светог Ђорђа је први пут дата у коменду једном епископу.²⁶ Месец дана касније, 28. августа 1372. године епископ Доминик је признао дуг претходног опата Јована на име таксе за именовање у износу од 35 златних форинти и пет малих служби и обавезао се да га благовремено намири.²⁷

Гргур XI је 9. маја 1375. године на положај опата Светог Ђорђа именовао Виљема *de Alareno*, монаха бенедиктинске опатије Свете Марије *de Capellis* у Напуљу, пошто се на основу изјава поузданих сведока уверио у његов верски жар, ученост и примерно владање. Опатија му је поверена да њоме пробитачно и благородно управља на своју и општу корист.²⁸ Већ 2. јуна исте године новоименовани опат Виљем се обавезао да на име *servitium*-а уплати 35 златних форинти и пет малих служби.²⁹ Виљем *de Alareno* је први у изворима забележени опат Светог Ђорђа који је био странац у правом смислу те речи, будући да није потицао из зетских или албанских страна.³⁰

23 *MCVI*, 176 (№ 295); 186 (№ 319).

24 Theiner, *Mon. Slav. Merid. I*, 276-277 (№ 383).

25 Како произилази из документације Гргура XI барски архиепископ Јован је из љешке цркве протерао канонски постављеног епископа Доминика и на његово место *захваљујући свећеној моћи* довео Јована Јурсија званог Црни (Niger), доминиканца који је од свог реда давно отпао. Сличну судбину доживео је пилотски епископ Лаврентије на чије место је архиепископ Јован довео извесног Деметрија Комнина. Папа се обраћао Ђурђу и Балши II, *браћу љосѿодара Зеѿе* (Страцимира), као и дривастинском епископу Јовану са захтевом да подрже повратак канонски изабраних епископа у њихове дијецезе, Theiner, *Mon. Slav. Merid. I*, 273 (№ 377), 277 (№ 385).

26 Cfr. Butoras, *Opatija sv. Jurja*, 21-22.

27 *MCVI*, 177 (№ 298).

28 Theiner, *Mon. Slav. Merid. I*, 296 (№ 418).

29 *MCVI*, 181 (№ 308).

30 Butoras, *Opatija sv. Jurja*, 22.

Није познато шта се даље дешавало са опатом Виљемом ни да ли је он благовремено испунио своје обавезе према апостолској комори. Током последње две деценије 14. столећа опатија Светог Ђорђа се нашла у веома тешкој ситуацији. У то време у манастиру није било опата, духовни живот готово да је у потпуности замро, о чему сведочи одлука которског Великог већа из 1390. године о издвајању суме од 25 иперпера како би се платила двојица свештеника који би редовно обављали службу у цркви. Изгледа да се тадашњи прокуратор опатије, извесни Тома де Пано, није посебно трудио да ове одлуке спроведе у дело.³¹ Разлоге за тако лоше прилике треба превасходно тражити у збивањима од ширег политичког и црквеног значаја. У то време Римска црква била је погођена расколом који је започео у пролеће 1378. године непосредно после смрти папе Гргура XI. У питању је тзв. Велика западна шизма. Све до сабора у Констанци (1414-1418) и избора папе Мартина V различите струје унутар Цркве бирале су сопствене поглаваре, тако да су истовремено постојала двојица некад чак и тројица папа. У таквим временима није било за очекивати да ће било који од папа, несигурних на властитом положају, показивати занимање и бригу за мале опатије које нису уживале већи углед нити су доносиле знатније приходе, посебно ако су се налазиле на ободима католичког света, као што је случај са опатијом Светог Ђорђа код Пераста. Поред тога, у периоду између 1378. и 1421. године Котор је доживео разарање од стране млетачке флоте под заповедништвом Виктора Пизанија, био изложен социјалним тензијама и побунама у самом граду и наглom опадању привредних потенцијала, док је његов дистрикт представљао поприште обрачуна између снага босанског краља Твртка I, Балшића, Радича Црнојевића, Сандаља Хранића и других. На све то надовезивало се одсуство епископа из которске дијецезе, што је такође била последица укупних збивања тих година.³²

На велику суботу 6. априла 1398. године Антоније из Битонта, опат манастира Светог Ђорђа од Залива (de Gulfo) у которској дијецези, обавезао се посредством свог прокуратора Мартина, опата бенедиктинског манастира Светих Николе и Каталда у епископији Леће, да ће на Ускрс наредне године апостолској комори и кардиналском колегијуму платити таксу за именовање у износу од 66 златних форинти и пет уобичајених служби. Из овог документа произилази да је Антоније на положај опата Светог Ђорђа именован 22. октобра 1397. године.³³ Овај бенедиктинац

³¹ *Ibid.*, 22-23.

³² К. Mitrović, *Mletački episkopi Kotora 1420-1513*, Утопија, Београд 2007, 29-30 са референтном литературом (= Mitrović, *Mletački episkopi Kotora*).

³³ *Monumenta Croatica Vaticana II. Camera apostolica: Annatae. Introitus et exitus. Obligationes pro communibus servitiis. Obligationes et solutiones – additamenta (1302-1732)*, edd. J. Barbarić, J. Ivanović, J. Kolanović, A. Lukinović, J. Marković, Zagreb – Rim 2001, 711 (№ 1280) (= *MCV II*).

преклом из Апулије убрзо је показао спремност да уреди прилике у древној опатији која му је поверена на старање.

У складу са настојањима Антонија из Битонта которско Велико веће је донело две одлуке које су за циљ имале сређивање материјалних прилика и утврђивање поседовних права цркава и манастира на подручју Которске епископије. Одлуком од 31. маја 1404. године наређено је свим свештеницима, фратрима и монахињама, као и другим духовним лицима која су била дужна да се старају о појединим црквама у граду или дистрикту, да у Котор донесу све исправе којима доказују своја права над поседима дотичних цркава. У ту сврху образована је комисија коју су чинила четворица племића, а њихов задатак био је да у наредних шест месеци сваког петка прегледају црквене исправе у присуству которског канцелара и нотара који је требало да о томе састави правоснажни документ. Они који нису поседовали ваљану исправу морали су пред градским судијама на неки други начин докажу своја права. После назначеног рока никакав други документ нити сведчанство не би имали правну вредност упркос статутарним одредбама према којима права црква *осијају у својој чврстости*.³⁴

Друга одлука, донета 28. фебруара 1405. године, тичала се непосредно опатије Светог Ђорђа. У настојању да спречи лоше поступање сељака који живе на манастирским поседима и побрине се за добробит опатије, которска општина је овом одлуком забранила грађанима, становницима Котора или дистрикта и странцима, независно од њиховог положаја и сталешке припадности, да продају, размењују, дају у залог или закуп, примају или узимају коју год њиву, село, виноград, луг или некретнину од садашњег или неког будућег опата, или било кога ко дотичну цркву или манастир буде представљао у будућности. Казна за прекршиоца била је веома висока – 100 иперпера. Одлука је донета у присуству и уз сагласност *часног у Христју оца Господина Антонија, оца реченог манастира*.³⁵

Током 1405. године опат Антоније је посебном одлуком которске комуне као њен *unus ambasiator* и законити прокуратор са веома великим овлашћењима био ангажован у важној дипломатској мисији чији је главни циљ био ступање под окриље Млетачке републике.³⁶ Било је то време првог скадарског рата када су Которани у страху од Балше III с једне и Сандаља Хранића с друге стране сматрали да би за њихов град било најбоље уколико би дошао под власт Венеције. Преговори су вођени у

³⁴—*Statuta Cathari*, 101-102 (cap. 169).

³⁵ *Ibid.*, 254-255 (cap. 434). Cf. Butorac, *Opatija sv. Jurja*, 23-24.

³⁶ Istorijski arhiv Kotor, Diplome i listine (DIL) I, 3.

Млецима и нису довели до жељеног исхода³⁷, али је снажна личност Антонија из Битонта управо у тим догађајима дошла до пуног изражаја³⁸. Опатов ангажман у политичким збивањима по свој прилици је довео до тога да Мало веће 25. јануара 1407. године донесе одлуку о давању опатије Светог Ђорђа у коменду извесном Михаилу д'Еструсу. Истог дана Мало веће је донело и одлуку да се сваки житељ Мориња, који незаконито држи земље у власништву опатије, уколико дође у Котор одмах баци у тамницу и у њој задржи све док манастиру не врати његове поседе. Истом казном запређено је и свим мушким рођацима прекршиоца.³⁹

У неколико наредних година нема вести о опату Светог Ђорђа. Антоније из Битонта је одлуком Гргура XII постао которски епископ почетком 1410. године. Како је манастир поново остао без старешине, папа се постарао да на Антонијево место доведе Хенрика, сабинског епископа и напуљског кардинала, али је овај прелат одбио пунуђени положај. Убрзо после тога, 14. марта 1410, папа је за новог опата Светог Ђорђа именовao бендиктинца Августина д'Ескула из града Асколија у Апулији.⁴⁰

У документацији апостолске коморе нема података о опату Августину, нити о томе да се обавезао на плаћање *servitium*-а. Двадестих година 15. столећа опатија се налазила у тако жалобном стању да је претила опасност да се претвори у рушевину, због чега су Мало и Веће умољених 13. јуна 1423. године, у време епископа Франћеска Павонија и провидура и которског кнеза Марка Барбадига, донели одлуку о избору двојице прокуратора са задатком да спрече даље отуђивање манастирских поседa и врате имања која су Светом Ђорђу већ била одузета, као и да се постарају да црква буде обновљена и добро опремљена, што је између осталог подразумевало набавку хране и одела за опата и двојицу свештеника који су служили у манастирској цркви. Ова одлука по свој прилици никада није спроведена у дело на *велику шийетју манастїра и ѡрекор койѡорској ойшиїини*.⁴¹

Долазак Марина Контарена на чело епископије означио је почетак новог раздобља у историји которске цркве што се без сумње позитивно одразило и на прилике у древној опатији. Овај млетачки племић је одмах

³⁷ J. Valentini, *Acta Albaniae Veneta*, Pars I, Tomus III, München 1968, 477-478 (№ 1133); Š. Ljubić, *Listine o odnošajih između Južnoga Slovenstva i Mletačke Republike V*, Zagreb 1875, 62. Cfr. М. Милошевић, *Койѡорске ѡонуге Венецији за ѡреузимање властїи (1396-1420)*, Гласник цетињских музеја 6 (1973) 9-10.

³⁸ Mitrović, *Mletački episkopi Kotora*, 53-54.

³⁹ Butoras, *Opatija sv. Jurja*, 23.

⁴⁰ Farlati, *IS VI*, 454; Butoras, *Opatija sv. Jurja*, 25. О Антонију из Битонта као которском епископу v. Mitrović, *Mletački episkopi Kotora*, 55-61.

⁴¹ *Statuta Cathari*, 380 (cap. 12); cfr. Butoras, *Opatija sv. Jurja*, 28.

показао одлучну спремност да среди лоше материјалне прилике у дијецези, што није било могуће без скрупулозног увида у поседе, приходе и расходе цркава и манастира у граду и дистрикту.⁴² Свакако под утицајем Марина Контарена, Мало и тајно веће је 5. марта 1431. године закључило да се због незнања и небриге прокуратора заповести које се тичу црква не извршавају, те да су црквена имања и куће, као и сва остала покретна и непокретна добра, услед помањкања писаних исправа и погрешног приказивања њихове вредности изложена пропадању и отуђивању. Свим паросима, опатима и ректорима, почев од самог епископа, наређено је под претњом казне од 25 ипепера сачине попис добара својих цркава, што је подразумевало поседе, винограде, поља, куће са свим правима, међама и уживаоцима, као и извештај о драгоценостима (светим сасудама, књигама, одежама), црквеним дужницима и свим завештањима учињеним дотичним црквама. Овај попис требало је доставити градској канцеларији најкасније до 23. априла исте године, односно до Ђурђевдана. Половина казне наплаћене од оних који би се оглушили о ову заповест припала би которској благајни, док би друга половина била утрошена за поправку цркава. Предвиђено је да се тај *catasticum et inventarium generale*⁴³ чува у градској канцеларији, заједно са другим прописима которске општине, како се не би поново догодило да се црквени поседи отуђују. Сутрадан, 6. марта 1431, одлука је прихваћена и у Великом већу.⁴⁴ Которска већа су 22. априла 1431. прихватила пописе покретне и непокретне имовине и прихода епископске мензе, капитола которске катедрале, опатије Светог Ђорђа, 23 цркве, једне капеле и једног олтара које су начинили опати и ректори. Инвентар имовине Светог Ђорђа саставио је опат Августин д'Ескуло. Према том попису опатији је било подложно 60 кућа у Перасту и некретнине у Костањици, Стрпу, Морињу, Ђурићима, Већебрду, Доњој Ластви, Столиву, Прчњу, Доброти, Дражеврту и Липцима.⁴⁵

Дана 31. октобра 1431. године Мало веће је у *име Творца, њреславне Девице Марије, јеванђелисте Марка, ње светљих мученика Трифуна и*

⁴² О раду Марина Контарена на сређивању финансијских прилика опширно v. Mitrović, *Mletački episkopi Kotora*, 101-106.

⁴³ *Catasticum et inventarium generale* из 1431. године коме недостају поједини листови у целости је објавила L. Blehova – Čelebić, *Hrišćanstvo u Boki 1200-1500. Kotorški distrikt*, Pobjeda, Narodni muzej Crne Gore, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica 2006, 468-529 (=Blehova, *Hrišćanstvo u Boki*).

⁴⁴ *Statuta Cathari*, 368-369 (cap. 3); Farlati, *IS VI*, 461.

⁴⁵ Blehova, *Hrišćanstvo u Boki*, 514-516. Cfr. Butorac, *Opština sv. Jurja*, 30, 109-110 nap. 84; A. Dabinović, *Kotor pod Mletačkom republikom (1420-1797)*, Zagreb 1934, 134-135 (=Dabinović, *Kotor pod Mletačkom republikom*); И. Божић, *О јурисдикцији којоторске дијецезе у средњовековној Србији*, in: Немирно Поморје XV века, СКЗ, Београд 1979, 22-23.

Ђорђа наредило двојици прокуратора Светог Ђорђа да до Божића прикупе 100 которских грошева неопходних за поправку манастирске цркве. У одлуци се наводи да кров изнад соларија и хора прокишњава и да су степенице, које од морске обале воде до цркве, сасвим пропале. Како би се последице небриге што пре санирале, свим садашњим и будућим прокураторима наређено је под претњом казне у износу од 25 ипепера да сваке године дају по 100 иперпера – 50 о Божићу и 50 о Ивањдану почев од празника рођења св. Јована Крститеља 1432. године. Ако би неки од прокуратора био кажњен због неизвршавања обавеза, половина суме од 25 иперпера ишла би манастиру док би друга половина припала которској општини. Прокуратори су под претњом казне још били дужни да саставе попис свих манастирских прихода и расхода. Прекршиоцу би било забрањено да годину дана учествује у раду градских већа. Од тадашњег опата Августина захтевано је да у наредних месец дана пронађе свештеника који ће у манастирској цркви служити свету мису, крштавати, исповедати, причешћивати и обављати све друге обреде. Ове одредбе су донете *in perpetuum*, што значи да су били обавезни да их се придржавају и сви будући опати и представници которских власти. Ако би се догодило да се већник неког од которских већа дрзне да каже или учини било шта против овог закона следовала му је казна у висини од 100 дуката.⁴⁶ Сутрадан, 1. новембра 1431. године ову одлуку је прихватило и Велико веће.⁴⁷

Пошто су овим одредбама манастирски приходи доведени у ред тако да су износили око 100 иперпера годишње, Марин Контарено је уложио напор да у опатији успостави редовно богослужење и примеран духовни живот. Капелан Светог Ђорђа први пут је поменут у Контареновој исправи од 1. марта 1434. године упућеној опату Августину. У питању је био извесни презвитер Марин Синус, који се у ово време из непознатог разлога већ био повукао са тог положаја.⁴⁸ Дана 16. септембра исте године епископов викар Никола Мекша пресудио је у спору између Августина д'Ескула и презвитера Марина Јакоње у корист опата Светог Ђорђа. Том приликом Марину Јакоњи је наложено да у року од 15 дана опату на име дуга исплати 11 Балшиних грошева.⁴⁹ Три године доцније (1437) по-

⁴⁶ *Statuta Cathari*, 381-383 (cap. 12).

⁴⁷ Farlati, *IS VI*, 461-462; Butorac, *Opatija sv. Jurja*, 28-29; Dabinović, *Kotor pod Mletačkom republikom*, 135-136.

⁴⁸ „Venerabili viro domino Augustino abbate Sancti Georgij de Culpho . . . comparere debeatis coram nobis cum recessuro de iure presbytero Marino Sinus capellano vestro“, Biskupski arhiv Kotor I, 1 (= BAK).

⁴⁹ BAK I, 3; О вредности тог новца в. Б. Храбак, *О балшићким ѓрошима*, Историјски записи 1 (1953) 188-195.

менут је капелан Никола Бјелан, кога је епископ Контарено узео у заштиту, наредивши опату Августину да га поштено исплати за његов рад.⁵⁰ Колико је Марин Контарено држао до достојанства старе опатије сведочи податак да је 13. јануара 1438. године, на празник преноса моштју св. Трифуна, позвао опата Августина да у которској катедрали служи свету мису.⁵¹

По свој прилици опат Августин д'Ескуло је умро током 1438. године. Како опатија Светог Ђорђа не би дуже времена остала лишена пастирског старања, папа Евгеније IV је из Фераре 9. јула 1438. године наложио свом комесару, дубровачком архиепископу Антонију из Реате, да интервенише код которског епископа како би за новог опата Светог Ђорђа био именован Трифун Лампров Болица.⁵² Антоније из Реате се већ 15. августа обратио Марину Контарену писмом у коме га је обавестио о папиној одлуци и од њега захтевао да Трифуну Болици најпре додели бенедиктински постриг, а потом и да га уведе у чин опата Светог Ђорђа са свим духовним и материјалним правима и приходима који му по том достојанству припадају.⁵³ У Риму се на именовање Трифуна Болице за опата Светог Ђорђа гледало као на готову ствар будући да се он већ 24. јула 1438. године апостолској комори и кардиналском колегијуму лично обавезао да на име *servitium*-а уплати 35 златних форинти и пет уобичајених малих служби. Прва рата требало је да буде уплаћена у наредних шест месеци, а остатак суме током следећег полугодишта.⁵⁴ Већ 29. јула исте године, у Ферари, у присуству деветорице кардинала, Трифун Болица је уплатио 19 форинти и 22 солида,⁵⁵ док је остатак дуга у истом износу намирио месец дана касније, тј. 30 августа, такође у Ферари, али посредством часних мужева Козима и Лоренца Медичија и њихових ортака.⁵⁶

Трифун Лампров Болица примио је бенедиктински постриг у среду 8. октобра 1438. године у манастриској цркви Светог Ђорђа. Великој

⁵⁰ Butorac, *Opatica sv. Jurja*, 25

⁵¹ *Ibid.*, 25.

⁵² ВАК I, 41-42.

⁵³ *Ibid.*, 42. Трифун Лампров Болица био је которски племић и лаик. Марин Контарено је са њим разговарао нашавши да је добар кандидат за опата будући да солидно зна да чита и говори латински, лепо пева и уопште је подобан, *Ibid.*, 43. Амбиције Трифуна Болице да постане опат Светог Ђорђа нису биле мотивисане духовним разлозима.

⁵⁴ *MCVI*, 365 (№ 659); 406 (№ 749).

⁵⁵ *Ibid.*, 391 (№ 720).

⁵⁶ *Ibid.*, 384 (№ 707). Флорентински банкари из породице Медичи су се старали о апостолској благаяни. Поменути Козимо и Лоренцо носе надимак *Il Vecchio* и они су синови родоначелника породице Ђованија ди Биџија (Giovanni di Bicci) и Пикарде Буери (Piccarda Bueri). Од њих су потекла два огранка Медичијевих.

свечаности су присуствовали которски кнез Павле Контарено, судија Марин Буђа, угледни грађанин и пословни човек Лука Паутино и готово сви которски каноници. Марин Контарено је присутним монасима наложио да новог сабрата прихвате како доликује и да са њиме живе у миру.⁵⁷ Четири дана касније, 12. октобра, у присуству истих сведока, Трифун Лампров Болица је током мисе у катедрали Светог Трипуна рукоположен за опата Светог Ђорђа и уведен у посед свих манастирских права и прихода.⁵⁸ Монасима као и лаицима подложним опатији наређено је да буду послушни према новом опату, док је онима који би се о наредбу евентуално оглушили запређено црквеним казнама.⁵⁹

Опат Болица је у почетку показивао занимање за добробит манастира на чијем се челу налазио. Већ под крај 1438. године жалио се млетачком Сенату и дужду Франћеску Фоскарију да су од опатије Светог Ђорђа отргнути многи поседи који су јој некада припадали. Дужд је ову жалбу узео у разматрање, тако да је кнезу Албану Сегреду наложио да опату Болици пружи подршку у настојањима да поврати отета имања, што је у складу са млетачким законом од 27. октобра 1412. године којим је строго забрањено отуђивање црквених поседа.⁶⁰ Поред тога, дужд Фоскари је од *нејравде* Которана заштитио 155 кућа Пераштана подложних опатији Светог Ђорђа, дозволивши им да окопавају постојеће винограде, али не и да саде нове, и то из разлога што су доказали верност млетачким властима према којима су благовремено извршавали све своје обавезе.⁶¹

Трифун Лампров се већ у јуну 1439. године постарао да у опатију Светог Ђорђа доведе новог капелана. Избор је пао на которског племића Николу Јакова Пасквалија, који се обавезао да ће током наредне две године служити три мисе седмично на месту и у време које буде одредио опат Болица, као и да ће по његовом налогу одлазити у град и друге делове дистрикта и путовати изван Залива. Заузврат, опат је Николи Пасквалију дозволио да станује у манастиру под условом да се храни и облачи о властитом трошку уз плату од 80 ипепера годишње која му је следовала како у здрављу тако и у болести. У току наредне две године опат није могао да капелана отера из манастира. Уколико би Никола Пасквали пожелио да сам напусти манастир пре истека предвиђеног рока, то је могао да учини једино ако би о свом трошку довео новог свештеника по

⁵⁷ ВАК I, 43-44.

⁵⁸ *Ibid.*, 49.

⁵⁹ *Ibid.*, 50-51. Cf. Butorac, *Opatica sv. Jurja*, 30-31.

⁶⁰ Farlati, *IS VI*, 463.

⁶¹ *Ibid.*, 463.

вољи опата Болице. Марин Контарено се 16. јуна 1439. године у епископској палати, у присуству опата Трифуна, презвитера Николе и још двојице сведока сагласио са овим одлукама и о томе издао одговарајућу исправу. Никола Паскавали је на дужност требало да ступи 1. јула исте године.⁶²

Убрзо је постало јасно да се опат Трифун Болица најмање занимао за добробит манастира. Већ 14. маја 1440. године епископ Контарено је опата Трифуна у одсуству, иако је био законито позван пред суд, осудио да сер Драгу Лукином у року од 15 дана исплати десет ипепера. Спор је настао због трошкова које је Драго Лукин имао око неког млина у власништву опатије. Вероватно да је Драго у договору са опатом дао да се млин поправи, после чега га је вратио опатији.⁶³ Добрушко Маргоцијев и Никша син пок. Драгоја Лонга из Котора, прокуратори Светог Ђорђа, примили су 6. децембра 1440. године од архиђакона Јована Палташића девет дуката, бревијар, књигу библијских поука, један сребрни и један златни прстен у замену за шест дуката. Опат Болица је поменуте ствари и новац дао Палташићу у залог. Сума од укупно 15 дуката била је намењена изради олтарске пале над великим олтаром у манастирској цркви. Примопредаја је извршена у епископској палати у присуству сведока, судије Василија пок. Марина Бизантија и аудитора Марина Буђе, о чему је одмах састављена исправа, јер су прокуратори желели да буду сигурни да су измирена сва потраживања каноника Јована Палташића.⁶⁴

Инциденти са Драгом Лукиним и каноником Јованом Палташићем представљали су само наговештај потоњих збивања којима ће опатија Светог Ђорђа бити захваћена у наредних 45 година. Трифун Болица се убрзо одао распусном животу немилице трошећи манастирске приходе. Которски епископи почев од Марина Контарена и Бернарда II (1453-1457) више пута су га позивали на црквени суд, Анђело Фазоло (1457-1459) га је у два наврата екскомуницирао и издао забрану чинодејствовања, Марко Нигро (1459-1471) је преко свог викара Антонија Друшка такође покушавао да га приведе правди и реду, али се цела афера завршила тек његовом смрћу 8. јуна 1485. године.⁶⁵

За то време опатија се све више претварала у руину. У октобру 1457. године током једног од судских процеса вођених против Трифуна Болице поводом калежа и циборијума које је опат продао, наглашено је да се манастирска црква налази у тако лошем стању да су јој потребне

⁶² ВАР I, 62.

⁶³ *Ibid.*, 77.

⁶⁴ Документ објављен in: Blehova, *Hrišćanstvo u Boki*, 451-452.

⁶⁵ Butorac, *Opatija sv. Jurja*, 34-37; Dabinović, *Kotor pod Mletačkom republikom*, 136. О опату Болици још v. Blehova, *Hrišćanstvo u Boki*, 121-130.

хитне поправке јер је претила опасност да се сруши.⁶⁶ Из документације везане за спор који је Дубровчанин Јован Алегрети водио против Трифуна Болице 1460. године произилази да је опат држао земљиште у Лепетанима, Петровој њиви, Мрчевцу и код Светог Стасија.⁶⁷ Како би спречио даље урушавање манастира папа Сикст IV је булом од 12. априла 1479. године опатију Светог Ђорђа дао у коменду Симону *Vosich*-у, јустинопољском епископу и патраском архиепископу.⁶⁸ Већ 7. маја те године Симон се обавезао да ће апостолској комори и кардиналском колегијуму платити таксу за именовање у износу од 35 златних форинти као и пет уобичајених малих служби. Сума је требало да буде намирена током наредних шест месеци.⁶⁹ Није познато шта се даље дешавало са епископом Симоном и опатијом Светог Ђорђа. При крају документа о обећању *servitium*-а стоји напомена да епископ није платио обећани износ, те се са много вероватноће може претпоставити да ова коменда никада није заживела, на шта указују и потоњи догађаји.

Након смрти опата Болице Мало веће је већ сутрадан 9. јуна 1485. године за новог опата изабрало Јеронима Лампровог Болицу, рођака преминулог Трифуна. Овај избор је необичан из два разлога. Пре свега, которска општина је по први пут одлучно истакла патронатско право не сачекавши да папа изнесе свој став и предложи свог кандидата. Поред тога, Јероним Болица је био световњак од кога није тражено да прими бенедиктински постриг, чак ни формално, као у случају Трифуна Лампровог педесет година раније. Мало веће је овакав избор правдало бригом за безбедност залива и самог Котора, будући да се опатија налазила на стратешки важном положају. Већ 27. јуна из Венеције је стигао дукал о потврди Јеронимовог избора. У прибављању овог документа значајну улогу одиграо је Јеронимов отац Никша. Дужд Јован Моћениго је том приликом обећао да ће својим посланицима при Светој столици наложити да испослују папску потврду за новог опата. Не сачекавши папин одговор, Которани су 30. јула у цркви Светог Ђорђа приредили велику свечаност увођења Јеронима Болице у физички посед опатије. Том чину присуствовали су бројни племићи и градске судије.⁷⁰ Довођење лаика на че-

⁶⁶ Butoras, *Opatija sv. Jurja*, 34-35.

⁶⁷ *Ibid.*, 35-36; cfr. Mitrović, *Mletački episkopi Kotor*, 213-214.

⁶⁸ Симон Vosich (de Montana) био је лектор острогонске цркве и доктор оба права. У периоду 1461-1473. налазио се на положају барског архиепископа, а од 1473. до своје смрти у августу 1482. био је епископ Јустинопоља (Carpodistria) у Истри и архиепископ Патраса у Грчкој, С. Eubel, *Hierarchia catholica Medii aevi II (1431-1503)*, Monasterii 1914², 89, 169, 213.

⁶⁹ *MCV II*, 768 (№ 1391).

⁷⁰ Butoras, *Opatija sv. Jurja*, 37-38.

ло опатије Светог Ђорђа представљао је само један у низу корака у правцу секуларизације црквених положаја и поседа. Овакве тежње су све више узимале маха и у Которској епископији, што је представљало последицу укупних политичких, друштвених и економских дешавања. Таква настојања представника локалног племства млетачке власти су здушно подржавале јер је то било у складу са основним тенденцијама црквене политике Прејасне републике, како у метрополи тако и на прекоморским поседима.⁷¹

Папа Иноћентије VIII се није сагласио са овим избором, па је булом од 23. децембра 1485. године опатију Светог Ђорђа, са свим поседима и приходима, придружио мензи которског епископа.⁷² Тако је Петар Брути (1471-1493), у то време одсутан из дијецезе, постао први которски епископ комендатор древне опатије.⁷³ Његовом смрћу 1493. године коменда над манастиром Светог Ђорђа остала је упражњена. Папа Александар VI је за новог комендатора одредио Јована Кјерегатија, новог которског епископа.⁷⁴ Кјерегати се 5. октобра 1493. године обавезао да ће апостолској комори и кардиналском колегијуму за *servitium ratione commende monasterii Sancti Georgii in Scopulo auctoritate apostolica facte* платити 66 $\frac{2}{3}$ златних форинти и пет малих служби.⁷⁵ Истог дана епископ Јован је за опатију Светог Ђорђа уплатио 31 $\frac{2}{3}$ златну форинту посредством Тадеја *de Gaddis*.⁷⁶ Пошто је намирио предвиђене обавезе, Кјерегатију је додељена була која се односила на манастир Светог Ђорђа.⁷⁷

Током 1493. године повело се питање о висини манастирских прихода. По општем суду они нису прелазили 130 златних форинти, мада се подозревало да би сума могла бити и већа. Документација апостолске коморе несумњиво потврђује да се радило о износу од око 200 златних форинти. Папа је сматрао да патронатска права над опатијом припадају которској општини и он их начелно није доводио у питање, али је булом од

⁷¹ Mitrović, *Mletački episkopi Kotora*, 45-49 са референтном литературом.

⁷² Theiner, *Mon. Slav. Merid. I*, 534.

⁷³ О епископу Петру Брутију v. Mitrović, *Mletački episkopi Kotora*, 217-228.

⁷⁴ Butorac, *Opatija sv. Jurja*, 38.

⁷⁵ *MCV II*, 571-572 (№ 1074).

⁷⁶ *Ibid.*, 477 (№ 921).

⁷⁷ *Ibid.*, 572 (№ 1074). Истог дана 5. октобра 1493. Јован Кјерегати се у Риму у својству новоизабраног которског епископа обавезао апостолској комори и кардиналском колегијуму, а на основу була Александра VI од 1. септембра 1492. године, да ће платити таксу за инвеституру у износу од 50 златних форинти, као и пет малих служби. Сума је према уобичајеној процедури требало да буде намирена у две рате у размаку од шест месеци. Истог дана епископ Јован је преко Тадеја де Гадиса уплатио 23 $\frac{3}{4}$ златних дуката, Митровић, *Servitium commune у Кошорској епископији*, 110.

11. октобра 1493. то право привремено суспендовао потврдивши Јована Кјерегатија као комендатора.⁷⁸ О приходима опатије се у својству закупца за време епископовог одсуства старао Лудовик Болица, који се почетком 1513. године Кјерегатију пожалио на неке који су противзаконито присвојили манастирску имовину. Епископ је 20. фебруара исте године издао наредбу да се сви који држе покретна или непокретна добра у власништву манастира јаве у року од 15 дана под претњом казне екскомуникације. На основу ових података Павао Буторац је закључио да је пред крај Кјерегатијевог епископата коменда прешла у руке Лудовика Болице.⁷⁹ Смрћу епископа Јована Кјерегатија у септембру 1513. године окончан је значајан период у историји которске цркве који су обележили епископи пореклом Млечани.⁸⁰ Долазак Трифуна Бизантија на чело епископије означио је почетак новог раздобља, што се одразило и на прилике у древној опатији.

*

Изнети подаци упућују на следећи закључак. У раздобљу од око 150 година, од половине 14. до пред крај 15. столећа, годишњи приходи опатије Светог Ђорђа варирали су између 100 и 200 златних форинти.⁸¹ Сходно томе висина таксе која се плаћала за инвестиру новоименованог опата износила је 35 или $66 \frac{2}{3}$ златних форинти. Опадање као и пораст годишњих прихода стајали су у директној вези са одлукама и спо-

⁷⁸ Theiner, *Mon. Slav. Merid. I*, 534-535.

⁷⁹ Butorac, *Opatija sv. Jurja*, 38-39.

⁸⁰ О епископу Јовану Кјерегатију још v. Mitrović, *Mletački episkopi Kotora*, 229-246.

⁸¹ У поређењу са бенедиктинским опатијама на подручју Дубровачке архиепископије ово су били знатни приходи. Опатија Светог Андрије на морској пучини (de Pelago) је од 40-их до 70-их година 15. столећа убирала између 60 и 70 златних форинти годишње, *MCV II*, 113-114 (№ 151), 135 (№ 186), 160-161 (№ 222), 171 (№ 233). Свети Јаков *extra muros* у Вишњици је средином 15. века уживао око 95 златних форинти годишње, *MCV II*, 101-102 (№ 130). У другој половини 14. и на самом почетку 15. столећа опати Светог Михаила у Пакљеном (de Reclina) на острву Шипану били су толико сиромашни да их је апостолска комора или ослобађала обавезе плаћања *servitium*-а или су на име таксе за инвестиру давали половину годишње летине. Двадесетих година 15. столећа приходи овог манастира су износили око 60 златних форинти, да би пред крај тридесетих година досегли 90 златних форинти. Шездесетих година опатија Светог Михаила је убирала око 100 златних форинти годишње. На самом почетку 16. века тај износ се кретао око 150 златних форинти, *MCV I*, 128 (№ 184), 218-219 (№ 388), 284 (№ 503), 312 (№ 558), 445 (№ 843), 519-520 (№ 997), 520-521 (№ 998); *MCV II*, 93-94 (№ 118), 354 (№ 615), 560 (№ 1060), 563-564 (№ 1064), 702 № 1261), 710 (№ 1278). Опатија Светог Николе у Улцињској епископији убирала је средином 15. столећа око 100 златних форинти годишње, *MCV II*, 741 (№ 1345).

собностима како црквених ауторитета, пре свега которских епископа и самих опата Светог Ђорђа, тако и световних власти – которских већа и кнезова. Када су се на челу епископије налазили енергични прелати попут Марина Контарена, проблеми материјалног положаја которских цркава и манастира постајали су питања од општег значаја у чије су се решавање укључивали и представници световних власти. Поједини опати попут Антонија из Битонта показали су довољно енергије не само у настојањима да заведу ред у властитом манастиру, већ су шире утицали на кретања у которској цркви и друштву. На жалост, било је и супротних примера духовника који су не само занемаривали своју душебрижничку службу, већ су разносили манастирска добра и немилице трошили црквене приходе. Опатија Светог Ђорђа је поседовала оранице, воћњаке, повртњаке, винограде и куће у Перасту, Костањици, Морињу, Стрпу, Липцима, Ђурићима, Већебрду, Доњој Ластви, Мрчевцу, Столиву, Прчњу, Дражеврту, Светом Стасију и Доброти од којих је у редовним приликама убирано и преко 200 златних форинти годишње. Користећи нестабилне околности сељаци подложни опатији су противзаконито присвајали њена имања избегавајући да благовремено измире преузете обавезе, што је резултирало бројним судским парницама. Чак и у ранија времена понекад се дешавало да су сами опати продавали, поклањали или давали у закуп под неповољним условима црквену имовину, како земљишне поседе тако и покретна добра. Упркос енергичним настојањима которских већа тешко се могло стати на пут негативним појавама. Млетачке власти су водиле рачуна о неповредивости црквених поседа и прилежном бележењу прихода и расхода, те су у том смилсу пружале пуну подршку црквеним ауторитетима, што у пракси није увек давало жељених резултата, као у случају опата Трифуна Лампровог Болице. Упркос свему, црквени катастик из 1431. године показује да је опатија Светог Ђорђа била солидно опремљена светим сасудама, свештеничким одорама, старим књигама и другим предметима неопходним за богослужење и редовно одвијање духовног живота.⁸²

Разлоге за незауостављиво материјално пропадање опатије Светог Ђорђа и постепено гашење духовног живота на острвцу наспрам кога се од краја средњег века развијало младо насеље храбрих помораца и предузимљивих трговаца, требало би потражити и у променама које су се испрва једва уочљиво али континуирано одвијале у окриљу саме Цркве. Почев од 12. века бенедиктински ред је све више опадао, да би у наредном столећу примат препустио просјачким редовима, фрањевцима и доминиканцима, који су били носиоци сасвим другачије побожности ок-

⁸² Blehova, *Hrišćanstvo u Boki*, 514-515.

ренуте градском човеку и његовим навикама и стремљењима.⁸³ Пред крај средњег века појављује се тзв. *devotio moderna* као израз потреба савременог човека за дубоко интимним и од очију јавности скривеним доживљајем божанског.⁸⁴ Трагови ових промена уочљиви су и у Которској епископији, уз то праћени додатним искушењима као што су неумољиве секуларистичке тежње млетачке црквене политике, присуство православних традиција и праксе у непосредном окружењу и страх од турске претње. У тако измењеним околностима све мање је било општег и појединачног занимања за скромне следбенике Правила светог Бенедикта, чији се животни ритам одвијао према крилатици *ora et labora*, што је подразумевало смењивање часова посвећених заједничким богослужењима, индивидуалним молитвама и контемплацији и усамљеничком преписивању древних рукописа међу манастирским зидинама далеко од очију јавности.

⁸³ G. G. Merlo, *Intorno a frate Francesco*, Edizioni Biblioteca Franciscana, Milano 1993.

⁸⁴ Назнаке модерне побожности уочљиве су и у Котору, Blehova, *Hrišćanstvo u Boki*, 265-267.

Katarina Mitrović

ECONOMIC CIRCUMSTANCES IN THE ABBEY OF ST GEORGE NEAR PERAST IN THE 14TH AND 15TH CENTURY

Summary

The available Apostolic Chamber (*Camera apostolica*) documentation makes us conclude that during the period of some 150 years – from the first half of the 14th to the end of the 15th century – the annual revenues of The Abbey of St George varied between 100 and 200 golden forints. In accordance with that, the tax charge paid for the investing (*servitium commune*) of the newly-appointed abbot was 35 or 66 $\frac{2}{3}$ golden forints. The decline and the rise of the yearly incomes stood in the direct relation to the decisions and abilities of both the church authorities, primarily the bishops of Kotor and St George's abbots themselves and the secular authorities - The Councils and Comes of Kotor. At the times when the energetic prelates, such as Marino Contareno, were at the bishopric head, the issues of the material positions of the Kotor churches and monasteries became the matters of general significance and the secular authority representatives were consulted so as to solve the problems. Certain abbots, like Antonio from Bitonto, showed enough energy not only trying to bring some order to their own monastery, but widely influencing the Kotor church and social movements. Unfortunately, there were some opposite examples of the clergymen who not only neglected, but wasted the monastery assets and recklessly spent the church incomes as well. The Abbey of St George was in possession of some arable fields, orchards, vegetable gardens and houses in Perast, Kostanjica, Morinj, Strp, Lipci, Djurići, Večebrdo, Donja Lastva, Mrčevac, Stoliv, Prčanj, Draževrt, Sveti Stasije and Dobrota out of which in the regular circumstances they could collect even over 200 golden forints a year. Taking avail of the unstable circumstances, the peasants subordinated to The Abbey illegally took on its properties avoiding the timely fulfilment of their resumed duties which resulted in numerous court litigations. Even before that time, the very abbots happened to sell, give away or rent the church properties under the unfavourable conditions – both the land possessions and the mobile goods. In spite of the vigorous endeavourment of The Kotor Councils, it was hard to prevent the negative occurrences. The Venetian authorities took a good care of the church property sanctity and the painstaking noting down the incomes and disbursements, so that in that sense they provided the full support to the church authorities which did not always work in practice, just like in the case of abbot Triphon de Lampro Bolizza. The reasons for the unstoppable material decline and gradual extinction of the spiritual life in The Abbey of St George should be looked for in the weakening of The Benedictine Order in general and its yielding to The Mendicant Orders – Franciscans and Dominicans – who started in the 13th century to perform a completely different kind of piety.